

Сергій Горін

МАЄТКОВІ КОНФЛІКТИ ЧЕРНЕЦТВА У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст. (НА ПРИКЛАДАХ ВОЛИНСЬКИХ МОНАСТИРІВ)

Функціонування будь-якого монастиря безпосередньо пов'язане з його матеріальним забезпеченням, яке, головним чином, залежало від патрона обителі. Без такої підтримки перед чернечою спільнотою виникала реальна загроза припинення свого існування. Найчастіше власники монастиря переставали ним опікуватися у зв'язку з переходом до іншої конфесії. Відомі випадки, коли нащадки фундатора не лише припиняли допомагати обителі, а й відбирали у ченців все майно, тобто фактично ліквідували монастир (наприклад, Чорненський Спасо-Преображенський). У матеріальному забезпеченні чернецтва важливе значення також відігравали пожертви вірних, переважна більшість їх припадала на заповіти. Значна частина їх доходила до адресата, але траплялися непорозуміння, коли особи, відповідальні за виконання умов тестаментів, або ж родичі покійного ігнорували ці розпорядження і монастирі змушені були через суд вимагати відписані їм гроші чи майно. Часом у ченців виникали й інші проблеми, пов'язані з жертвами: коли ставилися під сумнів легітимність надання і, відповідно, право ченців на володіння ним. Розглянемо кілька таких конфліктів докладніше, сподіваючись, що їх висвітлення допоможе краще зрозуміти деякі особливості функціонування тогочасних монастирів та їхнє місце в соціумі.

Так, у 1636 р. луцький земський писар Семен Гулевич Воютинський¹ фундашним записом від 30 січня у селі Білий Сток заснував монастир Св. Духа, якому на утримання надав цей масток (з усіма *пожитками, доходами* та підданими з їх *роботами, чиншами, податками* и *повинностями*, а також *замок и пригородок* там же)². 31 січня возний передав його у посесію ігумена

¹ У 1633 р. православними *панами обывателями земли Премыскоє* був обраний одним з двох кандидатів на місце перемиського і самбірського владика (Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов [далі – АЮЗР]. К., 1883. Ч. I. Т. 6. С. 666), отримав цю кафедру, прийнявши з постригом ім'я Сильвестр, королівський привілей датовано 12 березня 1635 р. (Центральний державний історичний архів України у м. Києві [далі – ЦДІАУК]. Ф. 25, оп. 1, спр. 198, арк. 738 зв. – 740).

² АЮЗР. Ч. I. Т. 6. С. 713–717.

Симеона³. На той час Білий Сток був досить великим селом: у 1629 р. воно нараховувало 49 димів⁴. Правда, як побачимо далі, не все воно належало обителі. Нам невідомі будь-які претензії в цей час щодо права монастиря на білостоцькі ґрунти. Однак через кілька років розпочинається конфлікт з Олександром Білостоцьким, який, володіючи частиною Білого Стоку, доводив, що є власником відписаної монастиреві землі з млином. Про подробиці дізнаємося зі свідчення возного від 9 червня 1639 р., коли він їздив з листом *обвещальным* до ігумена Ісайї Трофимовича та Олександра з Вацлавом Гулевичів. У листі йшлося про те, що в 1621 р. батько згаданих Гулевичів, Петро, позичив Олександрові Білостоцькому 1500 золотих, отримавши за це у трирічне заставне володіння *две части добр в селе Белом Стоку, названых Палчиковских*, з підданими. Боржник не віддав гроші і ґрунти залишилися в посесії Петра Гулевича, а пізніше його син Семен (владика Сильвестр) надав їх обителі. Тепер Білостоцький хотів повернути борг й отримати під свою владу ці землі⁵. Беручи до уваги його спроби через суд змусити Гулевичів взяти гроші, вони не поспішали віддавати ґрунти і Олександр Білостоцький вирішив застосувати інші методи. Не знаємо, коли саме розпочався конфлікт, але на початку 1639 р. він уже існував. Як скаржилися ченці, 5 лютого Білостоцький, побачивши в монастирському млині *законника*, почав ображати його разом з мельником *словами невстыдливыми*, погрожуючи побиттям⁶. Про напружені стосунки свідчить скарга Олександра Білостоцького, який звинуватив ігумена Трофимовича (позов від 2 квітня 1639 р.) *иж в м, не огледаючис ничего на срогост права посполитого и вины в нем, переховує в дому и маєтности, и монастыре своем баніта – перемиського владика Сильвестра*⁷. Однак метою Білостоцького був млин і став, на які, згідно з твердженням Олександра і Павла Гулевичів (братів владика Сильвестра) та ченців, він не мав *жадного права и претексту*. 20 травня Білостоцький приїхав туди з *челядю* і побив мельника Івана Бакая (*пястю и кордом с похвами збил, зскрвавил и раны синые битые и кровавые по розных тела его члонках позадал*), забравши збіжжя і гречку. Через день він знову відвідав млин (у своїй скарзі ченці трактували це як наїзд)⁸.

Та Гулевичі з ченцями не залишалися пасивними спостерігачами. У червні 1639 р. Олександр Білостоцький скаржився на ігумена Ісайю, владика Сильвестра, Олександра, Павла, *брати рожоной*, і Костянтина Гулевичів, які змовилися *вси сполне на знищене и вызуте протестанта з отчизны его*. Можна лише здогадуватися, що за *кривды и шкоды* вони робили позивачу, але

³ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 38, арк. 872.

⁴ Баранович Ол. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII століття. К., 1930. С. 115.

⁵ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 169, арк. 45–45 зв.

⁶ Там само. Спр. 217, арк. 243 зв.

⁷ Там само. Арк. 581.

⁸ Там само. Спр. 218, арк. 573, 757 зв. – 760.

напевно знаємо, що рубали його сад: упродовж 1639 р. насилали своїх підданих *на гай белостоцький, протестантис дедичный* з наказом його знищити. На час скарги вже було *дерева черешного и иншого розного на тисячу витято*. 20 червня у зв'язку з цим стався випадок, коли Білостоцький намагався схопити такого порушника, але під час сутички той поранив себе сокирою⁹. У свою чергу ченці звинуватили Білостоцького в тому, що він, зустрівши на дорозі монастирського підданого, *несучого з леса на себе лыка*, наказав своєму челяднику спіймати його й побити. До того ж відповідачу закидали, що він *млын гвалтовне однял и став спустошил*¹⁰. Протистояння посилювалося і в липні 1639 р. сталися чергові інциденти. Як скаржився Олександр Білостоцький на єпископа Сильвестра й ченців Білостоцького монастиря, *скоро его мл отец владика менуючийсе, до менованого села Белого Стоку и до монастыра тамошнего з дороги приехавши, зараз з другими их мл паны Гулевичами, братю своєю, в том то монастыре нарадившисе сполне на удеспектоване протестанта*, і побачивши підданого позивача, який працював у його дворі, *з монастыра до него з заковниц стреляти казали и стреляно, где туж подле того хлопа кили падалы* і якби не *охорона Божая*, все закінчилося б трагічно¹¹. Зрозуміло, що акція у відповідь була неминучою. Через два тижні, 16 липня, ченці *выпроважали гостей своих, также законников монастыра скицкого*, і вже верталися до своєї обителі, коли на них напав Білостоцький з озброєними помічниками. Постраждали розповідали, що спочатку *лжыли, соромотили* і погрожували ігумену, після чого і *їх самых также словы сромотными плюгавыми ображали, а гди страхом и удеспектованем нас, убогих законников, накармившы, стамтол ледвос ми жывыє с плачом, зе встыдом мусели одойти*, нападники усіх ченців *за баркы взявши, попыхаючи до дворку* Олександра Білостоцького затягли. Правда, про побиття в скарзі не згадано¹².

Невдовзі ігумен Ісайя Трофимович мав їхати у справах до Київського воєводства (був настоятелем Київського Пустинно-Миколаївського монастиря) і записом від 4 серпня 1639 р. на час відсутності передав свої права *старшого* в обителі ігумену Луцького братського монастиря Леонтію Шицику Залеському (*wszelki rząd na się wziął, cerkwią, monastylem y bracią wszystką zawiadywał w sprawach wszelkich*). Також той був уповноважений отримувати різні грошові надходження, *a osobliwie, iz iuz obwieszczenie od urodzonego Je Ms pana Alexandra Białostockiego na oddanie summy spełna złotych 1500 polskich na wykupno zastawy chłopków trzech*¹³. Здавалося, питання про повернення спірного ґрунту Олександрові Білостоцькому вирішене. Однак, щось стало на заваді, а невдовзі Білостоцький помер і місце його у конфлікті

⁹ Там само. Спр. 169, арк. 87.

¹⁰ Там само. Арк. 108–108 зв.

¹¹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 169, арк. 218–218 зв.

¹² Там само. Арк. 263 зв. – 264 зв.

¹³ Там само. Спр. 219, арк. 367 зв. – 369.

«зайняв» його *сестренец* кн. Юрій Воронецький (яко *новий посесор по смерті небожчика пана Олександра Белостоцького в селі Белом Стоку на певних частях сукцессиве будучого*). Згідно з віднайденими свідченнями, спочатку активніше діяв князь. Як скаржилися ігумен Севастьян Селецький з ченцями, 25 березня 1640 р. він напав на млин і побив перебуваючих у ньому *законників* Ісайю Смиковського та Йосифа Юрійовича. Наступного дня кн. Воронецький також приїхав до млина, де побачив тих самих ченців. Цього разу не пощастило лише Смиковському, якого знову побили¹⁴. У результаті Юрій Воронецький оволодів млином (пам'ятаємо, що в червні 1639 р. ченці звинуватили Олександра Білостоцького в захопленні млина, який, вірогідно, монастиреві вдалося повернути під свою владу після його смерті) і в червні ігумен скаржився на нього у зв'язку з *выбитем з млына*, побиттям двох ченців і монастирського підданого¹⁵. 28 травня сталося ще одне побиття, після чого монастир позивав князя у зв'язку з наїздами на *поводову частину Білого Стоку*, де він не тільки б'є *подданных отцов белостоцких*, а й різні *кривды чинит*¹⁶. Однак ченці не обмежувалися лише судовими позовами. Як скаржився кн. Воронецький на владика Сильвестра, *дедича певных частей добр села Белого Стоку*, та ігумена Севастьяна Селецького з ченцями, *яко держачими оных добр, відповідачі, маючи з собою змову и порозумене от часу немалого для того, щоб позбутися позивача як посесора певної частини Білого Стоку постійно влаштовували напади на його володіння*. Наприклад, 20 липня 1640 р., коли Василь Круковський, білостоцький *слуга и урядник* Юрія Воронецького і, відповідно, *дозорца добр кнежати*, вертався з поля додому і йшов *безбронный* разом з дружиною Ганною Мирановською повз монастир, ігумен, *маючи на кнежати его мл гнев*, з криком *бий, забий* разом з помічниками накинувся на урядника. Як пояснював постраждалий, ігумен намагався такими діями розігнати підданих князя, якого в той час не було *в тых краях*¹⁷.

У 1641 р. сторони обмінялися скаргами. Так, 29 квітня монастир позивав Воронецького, який, *не ведати за яким правом част в Белом Стоку по небожчику пану Александре Белостоцком осягнувши [...] кривды и шкоды, так отцом монастыра пререченого, яко теж и подданным чинит, грунты, огороды подданным забирает*¹⁸. 2 травня вже князь скаржився на владика Сильвестра та ігумена Севастьяна з ченцями, які *вымеру, с того млына поводового приходячого, тобто збіжжя, гречки, солодов взяли и пограбили*¹⁹. Інших свідчень про конфлікт кн. Юрія Воронецького з монастирем нами не віднайдено.

Між іншим, монастир також мав проблеми з отриманням щорічних 600 золотих, відписаних ченцям Семеном Гулевичем при заснуванні обителі в

¹⁴ Там само. Спр. 222, арк. 2, 199–201.

¹⁵ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 43, арк. 174.

¹⁶ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 222, арк. 237–237 зв.

¹⁷ Там само. Спр. 222, арк. 683 зв. – 684 зв., спр. 223, арк. 569 зв. – 570 зв.

¹⁸ Там само. Спр. 224, арк. 639 зв. – 640.

¹⁹ Там само. Спр. 226, арк. 572 – 574, спр. 227, арк. 92.

1636 р. на маєтках Грушове і Колониці в Белзькому повіті. Вірогідно, спочатку вони надходили, в усякому разі за життя фундатора (як побачимо далі, 26 червня 1645 р. перемиського владика Сильвестра вже згадано як померлого). У 1642 р. посесор цих сіл Філіп Бокій Печихвостський записом від 7 листопада зазначену суму *znoszą na majątnosci moiej w wojewodstwie Wołyńskim leżące, części moie Milatynską u Nowkołysky*²⁰. Однак на початку 1658 р. білостоцький ігумен Феодосій Краковецький позивав його з вимогою віддати монастиреві гроші за 12 років (1646–1657), усього 7200 золотих²¹. Подальший перебіг подій нам невідомий.

Повернемося до конфліктів монастиря за право володіти наданими йому ґрунтами, цього разу з Даніелем Білостоцьким. Ще в січні 1639 р. ігумен Ісайя Трофимович скаржився після того, як той зі своїми озброєними білостоцькими підданими приїхали до монастирського лісу і нарубали 500 возів дерева²². Ймовірно, це був звичайний межовий інцидент, однак він (можливо, не єдиний) створював певну напругу у стосунках, яка мала негативно вплинути на розвиток подій під час майбутньої маєткової суперечки. Початок їй поклав запис від 19 травня 1639 р., яким Анна з Білостоцьких Григор'єва Зашкевичова (донька Василя Романовича) відписала монастиреві *при церкві святого Духа* свою частину в Білому Стоці *зо всіми тоє части подданьми и принадлежностями*²³ і 21 травня возний увязал ігумена у володіння нею²⁴. Не знаємо, як склалися стосунки до 1643 р., але 23 травня цього року Даніель Білостоцький (у записі зазначено, що в той час він мешкав у Київському воеводстві) скаржився на Анну у зв'язку з тим, що вона *претендуючи себе на якоєс дедицтво до певноє части добр села Белого Стоку по родичах своих*, відписала її ченцям, хоча, як твердив позивач, *пани Зашкевичовая, не мала жадного права и претексту в той части, которая власне пану протестуючому по зошлом [...] пану Василю Белостоцкому, отцу, правом Божим и прирощоньм належит*²⁵. До 1644 р. нами не віднайдено свідчень про цю справу, а цього року фіксується низка інцидентів, пов'язаних, вірогідно, із захопленням Білостоцьким спірного ґрунту або загостренням ситуації у зв'язку з активними діями, спрямованими на це. Так, 14 квітня, *в Пост Великий*, він з дружиною Оленою Мировицькою після служби вийшли *з церкви, в Бельм Стоку на селе будущую*, і збиралися додому, коли перемиський владика Сильвестр без жодних пояснень почав їх ображати: *лаял, соромотил* і лише втручання ігумена з ченцями розрядило ситуацію. Наступного дня все повторилося і під час повернення з церкви подружжя Білостоцьких владика знову почав ображати Даніеля *и києм бити порвалсе, которого заледве законники*

²⁰ Там само. Спр. 230, арк. 1518–1518 зв.

²¹ Там само. Ф. 28, оп. 1, спр. 95, арк. 165, 1550 зв. – 1551.

²² ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 41, арк. 1547 зв.

²³ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 221, арк. 235.

²⁴ Там само. Спр. 222, арк. 198.

²⁵ Там само. Спр. 234, арк. 658 зв. – 659.

*упросили и угамовали, и бит протестующого не допустили*²⁶. Упродовж наступних кількох місяців сторони обмінювалися звичайними для подібного протистояння нападами. Так, у червні Білостоцький відібрав у монастирського рибалки *чолн под броваром монастырским, на ставу и воде будущий, за п'ять золотих*²⁷. 22 липня в той час, коли ченці були на церковній службі, Білостоцький разом із своїми підданими прийшли на їхній город, розташований біля монастиря, і все там *проч высекли и в нивеч обернули*²⁸. Через три тижні стався інший інцидент. Із скарги ігумена на Даніеля і Федора Білостоцьких, які мали *певныє части свои в селе Бельм Стоку* і де перший *завше обещно мешкаєт, а другий часто прыежджаєт*, дізнаємося, що 21 вересня *відповідачі, взявши през себе гнев без даня собе жадное причыны противко монастирському підданому Яну Основському, зустрівши його на греблі, почали лаяти, а потім наказали своїй челяди схопити і самі з шаблями побігли за ним. Наздогнали біля самого входу до обителі, де оного зранили и у правое руки палец великий надтяли и окрутную рану през губу з левоє стороны задали, и на земли лежачого плазами били и секли, в результате чого браму монастырскую кровю невинного человека зкрывали*. Крім того, *відібрали два червоные золотые*². Якщо Білостоцькі робили звичайні під час таких конфліктів *кривды и шкоды*, то перед владикою Сильвестром стояло більш серйозне завдання – відібрати спірний ґрунт. Відомо, що 2 вересня 1644 р. він намагався це зробити, але невдало³⁰. До 1646 р. ми не віднайшли свідчень про цей конфлікт, а 7 лютого цього року Луцький земський суд розглядав скаргу Федора Білостоцького (зазначено, що він – син Василя Романовича, ймовірно, Даніель і Федір – брати) на Олександра і Павла Гулевичів Воутинських та монастир, які незаконно, на думку позивача, володіли його частиною в Білому Стоці³¹. Та ми не знаємо, чим закінчилося протистояння між Даніелем і Федором Білостоцькими, з одного боку, та Гулевичами з монастирем, з другого.

Маєтковий конфлікт відбувся також між ченцями і Катериною із Смиковських Миколаєвою Соколовою. Першу згадку про нього маємо 18 листопада 1639 р., коли возний відніс судовий позов до Білостоцького монастиря владіці Сильвестру та ігумену Симеону *в справе о маєтност дедичную, стороне поводовой по зошлому пану Кондрате Смыковском [її батько. – С.Г.] належачую*³². У записі про судовий розгляд скарги (26 січня 1640 р.) знаходимо деякі подробиці: *відповідачі відібрали у неї частину Білого Стоку (звалтовне осягнувши, не ведати з яким правом держите)*³³. Упродовж майже

²⁶ Там само. Спр. 159, арк. 1488 зв. – 1489 зв.

²⁷ Там само. Ф. 26, оп. 1, спр. 44, арк. 916 зв. – 917.

²⁸ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 159, арк. 1429–1429 зв., ф. 26, оп. 1, спр. 44, арк. 1612 зв.

²⁹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 159, арк. 1647–1648.

³⁰ Там само. Арк. 1489.

³¹ Там само. Ф. 26, оп. 1, спр. 45, арк. 1249 зв. – 1250.

³² Там само. Спр. 42, арк. 1362 зв.

³³ Там само. Арк. 638 зв. – 641.

п'яти років справу не могли владнати і в серпні 1644 р. Катерина Соколова знову позивала владику з ігуменом *в справе до показаня права, если бы jakie быт, на част тамошную, на нес по отцу ее припадающую* і вимагала віддати їй цю частину села³⁴. Знаємо, що 26 червня 1645 р. возний *воткнул* трибунальський позов у *ворота брамы замку и монастыря Белостоцкого*: Катерина Соколова, *одживляючи справу по смерти* владики Сильвестра Гулевича, позивала братів Олександра і Павла Гулевичів разом з ігуменом – *до уступеня части в селе Бельм Стоку, яку вона мала отримати правом прыроожоным и дедичным* після смерті батька³⁵. Подальший розвиток подій нам невідомий.

Подібне непорозуміння спостерігаємо також з Дем'яном Мокосієм Баковецьким, який у 1645 р. (позов віднесено 10 жовтня) вимагав від Олександра і Павла Гулевичів з ігуменом документально підтвердити їхнє право *на част в имену Белом Стоку зошлого Яцка Романовича Белостоцкого*, опікуна Ганни Прокопівни Білостоцької, матері позивача, а також на частину в цьому ж селі Ждана Івановича Білостоцького³⁶. Баковецький пояснював, що Яцко Романович Білостоцький *правом опеки прыроожоное, яко брат од стрыєчных стрыєчный, забравши всю маєтност лежачую и рухомую, то ест две части в половицы именя Городисча, быдла стада, кони ездные, рынштунки военные, сребра, злата, сумы пинежные и вси права, привилея, листы делчыє*, помер. Позивач, *яко дедич и правдивый сукцесор всих добр лежачих и рухомых по Прокпе Микитичу и Ждане Ивановичу Белостоцких*, позивав відповідачів *до показаня права если бысте якоє на тую част Яцковскую*³⁷. Відзначимо, що в двох останніх конфліктах Катерина Соколова і Дем'ян Баковецький позивали Гулевичів з ченцями. Отже, Гулевичі, патрони обителі й дідиці монастирських маєтків, отримавши спірні ґрунти, відписували їх монастирю, який у статусі посесора наданих володінь і був учасником конфліктів.

Гулевичі, правда, цього разу Дрозденські, були учасниками іншого маєткового конфлікту – з Луцьким братським монастирем. У 1642 р. Андрій (син Гнівоша Гулевича Дрозденського і Анни Витонизької) записом від 30 квітня відписав ченцям свою частину в селах Гудчий Брод, Довге (*Dolhe*), Дрозні та Семеренки (*części moją, co ieno kołwiek mnie z rodziałku między Ich Msciami Pany Hulewiczami Drozdenskimi, braciai moiemi rodzonemi, nalezec będzie [...] daui, daruii u zapisuii*)³⁸. Привертають увагу розміри пожертви, але цьому є пояснення. Так, 18 і 20 травня 1642 р. возний був у згаданих маєтках і *водлуг запису од велебного отца Атаназия, а в стане светском будучого Андрея Гулевича Дрозденского*, передав надані володіння в посесію ігумена з ченцями³⁹.

³⁴ Там само. Спр. 44, арк. 383, 1536–1536 зв.

³⁵ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 243, арк. 573.

³⁶ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 45, арк. 1464.

³⁷ Там само. Арк. 598–599 зв.

³⁸ Памятники, изданные Киевской комиссией для разбора древних актов. К., 1898. Т. 1–2. С. 76–79.

³⁹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 159, арк. 512–512 зв.

Таким чином, можливі два варіанти: або впродовж трьох тижнів після фондушу Андрій Гулевич став *законником* цієї обителі, або його постриг у ченці з ім'ям Атанасій зафіксовано на момент свідчення возного, яке було занесене до луцьких актових книг 30 березня 1644 року. Отже, така щедра пожертва Братському монастиреві пояснюється бажанням присвятити своє життя служінню Богові саме в цій чернечій спільноті⁴⁰.

Здавалося, всі задоволені. Однак минув рік і 30 квітня 1643 р. Олександр з Семеном Гулевичі позивали свого брата, ченця Луцького братського монастиря Атанасія, та ігумена Леонтія Шицика Залеського у зв'язку з тим, що згаданим записом 1642 р. Андрій відписав обителі свою частину в Дрознях, але, як пояснювали позивачі, *без ведомости панов брати swoich записовати не могл*⁴¹. Ще через півроку (9 жовтня 1643 р.) на ігумена скаржився сам Атанасій. Як писав дослідник М. Довбищенко, позивач звинуватив настоятеля в ошуканстві: той замість одного документа дав йому підписати фондушний запис, що Атанасій (тоді ще світська особа), довіряючи ігумену Шицику Залеському, зробив не читаючи. Таким чином, Атанасій зіпсував стосунки не лише з родичами, які оскаржили надання маєтків, а й з ігуменом, що, зрозуміло, робило проблематичним перебування Атанасія в Братському монастирі. Тому наприкінці 1643 р. бачимо його вже не в обителі, а мешканцем у власних селах. Щодо наданих маєтків, то вони, як відзначав дослідник, найвірогідніше так і не перейшли у володіння ченців⁴². Атанасій відзначав, що обман з документами стався після того, як ігумен дізнався про бажання позивача стати ченцем Братського монастиря (*в закон светый регулы светого Базилега Великого пострыжоный*). Однак, наголошував Атанасій, тоді був ще живий його батько і він не міг розпоряджатися маєтками (*не диспонувал и в руках своих не мел, и того, чего не имел, никому записовати, ани даровати не могл*). У результаті, *взявши ведомост о таком записе подступном, протестацію о неважност оного* засвідчили брати ошуканого⁴³.

Ситуація не зовсім зрозуміла. Навіть якщо припустити, що Андрій Гулевич підписав документ, не знаючи його змісту, то вже через кілька тижнів, як уже зазначалося, возний *увязал* ченців у володіння маєтками. Тобто Андрій з братами мали досить швидко дізнатися про це, але вони мовчали впродовж року, принаймні нам невідомо про їхні спроби щось змінити. Схоже, не було жодних непорозумінь і під час продажу (запис від 26 листопада 1642 р.)

⁴⁰ У цьому ж 1642 р., можливо, трохи раніше, служінню Богові вирішила присвятити своє життя Анна Гулевичівна Дрозденська: як черниця *регулы светого Базилега монастиря Слотвицкого* [у Руському воеводстві. – С.Г.] вона разом з ігуменом 15 жовтня 1642 р. дали квитовий запис про отримання посагу від родичів Анни (ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 230, арк. 1455).

⁴¹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 234, арк. 550 – 550 зв.

⁴² *Dowbyszczenko M. Na rozdrożu religijnego wyboru: dramat rodziny Hulewiczów. Hulewiczowie w religijnych ruchach końca XVI – pierwszej połowy XVII wieku // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. Lublin 2005. S. 79.*

⁴³ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 78, арк. 431–431 зв.

ченцем Атанасієм брату Олександрю за 200 золотих своєї частини *dworu w zamku Okolnym Łuckim*, яку він отримав у результаті поділу майна після смерті батька. Зазначеного дня возний зробив *увязане*⁴⁴. Ймовірно, Андрій свідомо відписав Братському монастиреві мастки і через деякий час став його ченцем. Однак родичі намагалися переконати його в необхідності повернути володіння і згадана скарга Атанасія може бути доказом того, що їм це вдалося. Можливо, все сталося під примусом. Підстави для такого припущення дають наступні свідчення. Так, 20 лютого 1644 р. ігумен Шицик Залеський скаржився на Олександра і Семена Гулевичів, які *велебного отца Афаназия Гулевича, брата своего рожоного, в послушенстве протестующого в монастыре братства Луцкого найдующегосе, з монастыра для якейси якобы potrzeby до домов своих завзявши и оногю юж знову до монастыра пустити не хотечи, в домах своих затрывают и оному през таковыє его мл там затрываете до хитя его законного перешкодою зостают*⁴⁵. У цьому ж місяці возний передав Гулевичам судовий позов від братчиків. Його зміст нам невідомий, але, скоріш за все, він пов'язаний з цією справою⁴⁶. До кінця року ситуація не змінилася, бо 21 листопада 1644 р. ігумен знову скаржився на Олександра і Семена Гулевичів, *иж они от часу немалогю затягнувши велебного отца Атаназего Гулевича Дрозденского, брата своего, а законника помененогю монастыра Луцкого, для намовы якобы в справах и процессах правных в дом свой до села Гудчогю Броду, который, гды за ведомостю старшого своего, отца игумена, там ехал, там же помененыє их мл панове Гулевичове разными способами старалис, абы оногю, юж в профессии законничогю будучогю, од замыслов побожных одвести, а затым и право од него церквы Божой и монастырови сведчачых на частей в селах Гудчом Броде, Дрозднях, Семеренцах и Долгом звести, а собе яким колвек способом привласчити тыє добра могли*⁴⁷. У позові зазначено, що Гулевичі спірні володіння тримають *мимо запис тот* (тобто, фундуш 1642 р.). Чи Атанасія справді силоміць утримували від повернення до монастиря, чи він сам не вважав для себе можливим там перебувати, тут можна лише робити припущення. Відзначимо, що ігумен з ченцями не збиралися повертати спірні мастки, про що свідчить їх протестація від 22 жовтня 1644 р. щодо невизнання претензій у цій справі від родичів Атанасія⁴⁸.

Однак навесні 1645 р. сторони дійшли згоди і записом від 15 березня Братський монастир за 5000 золотих продав спірні землі Олександрю і Семєну Гулевичам, які цього ж дня підтвердили цю купівлю⁴⁹, хоча в записах згадані частини в чотирьох селах, 20 березня возний подав до посесії Гулевичам лише володіння в Гудчому Броді та Дрознях⁵⁰. 18 березня ігумен з Гулевичами

⁴⁴ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 230, арк. 1572–1572 зв., спр. 232, арк. 878 зв.

⁴⁵ Там само. Спр. 159, арк. 224 зв.

⁴⁶ Там само. Спр. 159, арк. 464 зв.

⁴⁷ Там само. Арк. 1735–1735 зв.

⁴⁸ Там само. Ф. 26, оп. 1, спр. 44, арк. 1338.

⁴⁹ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 242, арк. 451–452, 467–468.

⁵⁰ Там само. Спр. 241, арк. 479 зв. – 480.

заявили про відсутність у них взаємних претензій у зазначеному конфлікті (*квитуют се и волных себе самых вечно з обох сторон чынят*)⁵¹. Відзначимо, що цього ж дня ігумен Шицик Залеський отримав від Олександра і Семена Гулевичів 300 золотих, які заповіла Братському монастиреві їхня мати Анна з Витонизьких Гнівошова Гулевичова⁵². Та на цьому справа не закінчилася. Минули чотири роки і 10 березня 1649 р. ігумен Братського монастиря Олександр Мокосій Дениско свідчив про отримання від братів Гулевичів 5000 золотих, згідно із записом на цю суму, даного ігумену Леонтію Шицику Залеському і занесеного до актових книг 18 березня 1645 р. [відзначимо, що запис про продаж від 15 березня було вписано до луцької гродської книги 17 березня, а квит щодо відсутності взаємних претензій – 18 березня. – С.Г.]⁵³. Ще через півтора року з квитового запису настоятеля Дениска від 4 липня 1650 р. дізнаємося, що в 1645 р. Гулевичі позичили у монастиря 5000 золотих, які вчасно не віддали, але тепер Олександр Гнівошевич повернув борг⁵⁴. Ймовірно, при продажу маєтків у 1645 р. була домовленість про пізнішу передачу грошей, що й оформили як борг. Правда, не зрозуміло, чому ігумен Дениско двічі свідчив про отримання названої суми. Значимо, що згаданий запис від 10 березня 1649 р. дійшов до нас не повністю і не має закінчення. Можливо, у ньому йшлося про подовження терміну повернення боргу. Зрозуміло, що можуть бути й інші пояснення.

Чи володів монастир наданими Андрієм Гулевичем його частинами в селах? Нам невідомі скарги ченців щодо позбавлення їх цього права. Лише в позові (листопад 1644 р.) про насильницьке утримання Атанасія від повернення до обителі згадано, що в цей час Гулевичі володіли спірними маєтками (див. вище). Беручи до уваги пояснення Гулевичів, що вони не відразу дізналися про сфальсифікований фондушний запис, можна казати про перебування цих володінь упродовж певного часу під владою монастиря. Вірогідно, після скарги Атанасія у жовтні 1643 р., а, можливо, й дещо раніше Гулевичі відібрали маєтки. В подальшому склалася ситуація, коли ченці не могли повернути їх собі, а Гулевичам було вигідніше залагодити конфлікт. Тому в 1645 р. сторони погодилися на продаж, чим фактично була визнана законність пожертви Андрія. Якщо наведені міркування відповідають дійсності, то Братський монастир не втратив цей фондуш.

У розглянутих ситуаціях отримання монастирями маєтків відбувалося дещо по-різному і, скоріше за все, в деяких випадках справді відбувалися з певними порушеннями, тобто були незаконними. Однак наведені приклади свідчать про те, що в будь-якому разі пожертва обителі ґрунтів ще не гарантувала ченцям спокійного володіння ними, потрібно було зуміти втримати їх під своєю владою.

⁵¹ Там само. Спр. 242, арк. 473 зв.– 474 зв.

⁵² Там само. Арк. 473–473 зв.

⁵³ Там само. Спр. 247, арк. 156–156 зв.

⁵⁴ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 264, арк. 929–931.